

УДК 343.98

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.41>

ПРЕДМЕТ ПРОТИПРАВНОГО ПОСЯГАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЕЮ 201-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Лукомська А.А.,

*аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-0907-9918*

Лукомська А.А. Предмет протиправного посягання як елемент криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених статтею 201-2 Кримінального кодексу України.

У науковій статті проаналізовано особливості предмета протиправного посягання як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, передбачених ст. 201-2 Кримінального кодексу (далі – КК) України. Обґрунтовано, що запровадження зазначеної кримінально-правової норми було зумовлене повномасштабною збройною агресією російської федерації проти України та різким зростанням кількості зловживань у сфері благодійної та гуманітарної діяльності в умовах воєнного стану.

Встановлено, що предмет посягання у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, має комплексний характер і поєднує матеріальну та соціально-гуманітарну складові. Доведено, що гуманітарна допомога, благодійні пожертви та безоплатна допомога характеризуються спеціальним правовим режимом, адресністю, цільовим призначенням та безоплатністю, що принципово відрізняє їх від іншого майна, яке перебуває у цивільному обігу. Предмет протиправного посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, має комплексний характер, поєднуючи матеріальну та соціальну складові. Його значення зумовлюється необхідністю встановлення не лише кількісних і вартісних показників, а й походження відповідного майна, умов його набуття, правового режиму, цільового призначення та фактичного використання.

Зроблено висновок, що правильне встановлення предмета протиправного посягання має вирішальне значення для відмежування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, від суміжних складів кримінальних правопорушень проти власності та у сфері службової діяльності, оскільки саме воно дозволяє чітко визначити специфіку об'єкта кримінально-правової охорони, зокрема у сфері обігу гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або іншої безоплатної допомоги, уникнути помилок у кваліфікації діянь як привласнення, розтрати чи зловживання службовим становищем, а також сприяє формуванню повноцінної криміналістичної характеристики правопорушення, включаючи визначення типових способів його вчинення, кола можливих суб'єктів і особливостей доказування, що в сукупності забезпечує належну кваліфікацію протиправних діянь, підвищує ефективність досудового розслідування та сприяє ухваленню обґрунтованих і справедливих судових рішень.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, криміналістична характеристика, предмет протиправного посягання, незаконне використання, гуманітарна допомога, благодійні пожертви, безоплатна допомога.

Lukomska A.A. The object of unlawful encroachment as an element of the forensic characterization of criminal offenses provided for in Article 201-2 of the Criminal Code of Ukraine.

The scientific article analyzes the specific features of the object of unlawful encroachment as an element of the forensic (criminalistic) characterization of criminal offenses related to the illegal use, for

profit-making purposes, of humanitarian aid, charitable donations, or gratuitous assistance as provided for in Article 201-2 of the Criminal Code (hereinafter – the CC) of Ukraine. It is substantiated that the introduction of this criminal law provision was обусловлено the full-scale armed aggression of the Russian Federation against Ukraine and the sharp increase in abuses in the field of charitable and humanitarian activities under martial law conditions.

It has been established that the object of encroachment within the corpus delicti of the criminal offense under Article 201-2 of the CC of Ukraine has a complex nature, combining both material and socio-humanitarian components. It is proven that humanitarian aid, charitable donations, and gratuitous assistance are characterized by a special legal regime, targeted (designated) nature, specific purpose, and gratuitousness, which fundamentally distinguishes them from other property circulating in civil turnover. The object of unlawful encroachment in criminal offenses related to the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations, or gratuitous assistance is thus complex in nature, integrating both material and social components, and its significance is обусловлено the necessity to establish not only quantitative and value indicators but also the origin of the relevant property, the conditions of its acquisition, its legal regime, intended purpose, and actual use.

It is concluded that the correct determination of the object of unlawful encroachment is of decisive importance for distinguishing the criminal offense передусмотреного Article 201-2 of the CC of Ukraine from related offenses against property and in the sphere of official activity, as it enables a clear identification of the specific object of criminal law protection, particularly in the circulation of humanitarian aid, charitable donations, or other forms of gratuitous assistance, helps avoid misclassification of acts as misappropriation, embezzlement, or abuse of office, and also contributes to the development of a comprehensive forensic characterization of the offense, including the identification of typical methods of its commission, the range of potential perpetrators, and the specifics of evidence collection, which collectively ensures proper legal qualification of unlawful acts, enhances the effectiveness of pre-trial investigation, and facilitates the delivery of well-reasoned and fair judicial decisions.

Key words: criminal offense, forensic characterization, object of unlawful encroachment, illegal use, humanitarian aid, charitable donations, gratuitous assistance.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України спричинило масштабну гуманітарну кризу, що охопила значні верстви населення, та водночас стало потужним каталізатором розвитку волонтерського руху й благодійної діяльності. Гуманітарна та благодійна допомога набула системоутворюючого значення як інструмент забезпечення базових потреб цивільного населення, внутрішньо переміщених осіб, а також як елемент підтримки обороноздатності держави.

Разом із тим, в умовах воєнного стану різке зростання обсягів гуманітарних потоків, підвищений суспільний попит на допомогу та певне послаблення інституційного контролю з боку держави створили сприятливе середовище для поширення протиправних практик у сфері благодійності. Недосконалість нормативно-правового регулювання, а також процедур реєстрації, звітності та контролю за діяльністю благодійних фондів і волонтерських об'єднань об'єктивно підвищує ризики виникнення фіктивних організацій і так званих «псевдофондів».

Типові механізми вчинення відповідних кримінальних правопорушень включають підроблення установчих і фінансових документів, нецільове використання зібраних коштів та матеріальних ресурсів, переведення активів через мережу підконтрольних юридичних осіб, застосування електронних платіжних систем із недостатнім рівнем фінансового та аудиторського контролю, а також використання соціально-психологічних маніпуляцій довірою громадян у кризових умовах.

Однією з відповідей держави на зазначені виклики стало введення в дію Закону України від 24 березня 2022 року № 2155-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», яким КК України було доповнено ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги».

У сучасних умовах особливої актуальності набуває дослідження предмета протиправного посягання як визначального елемента криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, передбачених статтею 201-2 КК України, оскільки саме предмет – гуманітарна допомога, благодійні пожертви та інша безоплатна допомога, що мають спеціальний правовий режим і цільове призначення – зумовлює специфіку механізму протиправної діяльності, коло можливих

суб'єктів, спосіб вчинення правопорушення та характер доказової інформації; його чітке визначення має принципове значення для правильної кримінально-правової кваліфікації діяння, відмежування його від суміжних складів кримінальних правопорушень, а також для формування повної, системної й науково обґрунтованої криміналістичної характеристики відповідних проти-правних дій.

Метою статті є дослідження предмета протиправного посягання як елементу криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Стан опрацювання проблематики. Проблеми кримінально-правової та криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у економічній сфері, в тому числі гуманітарної та благодійної діяльності досліджувалися у працях вітчизняних науковців, зокрема: О.А. Ващенко, Ю.А. Чаплинської, М.М. Панова, В.М. Шевцова, О.В. Одерія, В. М. Шевчука, А.Ф. Волобуєва, О.В. Іванцової, О.О. Дудорова, Р.О. Мовчана, О.С. Бондаренка, В.О. Савчука, Н. Р. Носевич та ін.

Разом із тим, попри наявність окремих наукових напрацювань, питання визначення та криміналістичного значення предмета протиправного посягання у кримінальних правопорушеннях, передбачених ст. 201-2 КК України, залишається дискусійним. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до розуміння правової природи гуманітарної допомоги та благодійних пожертв як предмета кримінального правопорушення, а також до їх відмежування від іншого майна, що перебуває у цивільному обігу, що ускладнює правозастосовну практику та потребує подальших доктринальних досліджень.

Виклад основного матеріалу. У межах цього дослідження предмет наукового інтересу зосереджується на предметі протиправного посягання як самостійному елементі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, з огляду на його визначальне значення для пізнання механізму кримінально протиправної діяльності та забезпечення ефективності здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні.

Варто підкреслити, що предмет посягання у кримінальних правопорушеннях та особливості його законодавчого регулювання посідають важливе місце у структурі криміналістичної характеристики, оскільки саме через нього відображається сутність відповідного кримінального правопорушення та проявляються специфічні риси механізму його вчинення. Предмет протиправного посягання виступає тим елементом, який безпосередньо пов'язує кримінально-правову заборону з реальною кримінально протиправною діяльністю, визначаючи характер і спрямованість дій правопорушника.

У цьому контексті зумовлюється необхідність детального наукового аналізу предмета кримінального правопорушення, оскільки він має принципово важливе значення у криміналістичній характеристиці правопорушень відповідної категорії та перебуває у тісному взаємозв'язку з іншими її елементами. Властивості та ознаки предмета кримінального посягання детермінують типові способи підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінально протиправного діяння, а також зумовлюють криміналістично значущі характеристики особи правопорушника, зокрема його функціональну роль, мотиваційні установки та можливу участь у групових формах кримінально-протиправної діяльності.

Варто відзначити, що значною увагою в наукових дослідженнях останніх років користується дискусія щодо обмеженості традиційного підходу, який отожднює предмет кримінального правопорушення виключно з речами матеріального світу, не враховуючи при цьому сучасні форми об'єктів посягання, що можуть мати інформаційний, енергетичний або інший нематеріальний характер. Зокрема, як слушно зазначає М.М. Панов, доцільно розширити концептуальне розуміння предмета кримінального правопорушення, включивши до нього не лише матеріальні субстанції, а й різноманітні форми інформації, енергії або інші нематеріальні явища [1, с. 43–44]. На наш погляд, така доктринальна тенденція є виправданою, оскільки відображає сучасну динаміку кримінально-правових відносин і відповідає потребі комплексного врахування об'єктивних елементів механізму протиправного впливу на охоронювані законом суспільні відносини.

У межах дослідження предмета незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги слід підкреслити, що сучасні форми таких пожертв мають суттєво ширшу природу, ніж класичні матеріальні об'єкти. Зокре-

ма, благодійні пожертви можуть здійснюватися у вигляді безготівкових переказів на банківські рахунки, включаючи цифрові, електронні та віртуальні активи, що мають економічну цінність і здатні виступати носіями суспільних відносин, що охороняються кримінальним правом. Крім того, предметом кримінального правопорушення можуть бути послуги, надані на безоплатній основі, права на використання ресурсів або інші нематеріальні активи, що фактично виконують економічну функцію та можуть бути об'єктом незаконного присвоєння або використання. Такий підхід дозволяє виходити за межі виключно матеріальної інтерпретації предмета кримінального правопорушення та враховує трансформацію способів реалізації суспільно небезпечних діянь у сучасних умовах інформаційного та цифрового розвитку, що має принципове значення для адекватної кримінально-правової кваліфікації та формування ефективної практики застосування закону [2, с. 35].

Тому ми повністю згодні з О.В. Одерієм, який наголошує на тому, що намагання обмежити предмет кримінального правопорушення виключно матеріальними речами, яке було цілком логічним у минулому, у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу, трансформацією умов і правил економічної діяльності не відповідає потребам сучасної судової практики [3, с. 257]

В.М. Шевчук наголошує на тому, що у структурі криміналістичної характеристики кримінального правопорушення предмет протиправного посягання відіграє важливу роль як джерело фактичної інформації, що має організаційне й тактичне значення для виявлення та розкриття кримінальних правопорушень [4, с. 89].

Таким чином, доцільність дослідження кримінальних правопорушень крізь призму з'ясування їх предмета зумовлюється наявністю комплексу теоретичних і прикладних проблем, що залишаються дискусійними у кримінально-правовій доктрині та характеризуються відсутністю єдності у правозастосовній практиці.

З погляду криміналістики, А.Ф. Волобуєв зазначає, що відомості про особливості предмета детермінують дії правопорушників з підготовки, вчинення і приховування кримінального правопорушення, які, у свою чергу, пов'язані з утворенням певних слідів – джерел доказів [5, с. 43].

Тобто, з визначення вченого випливає, що властивості та особливості предмета кримінального правопорушення зумовлюють специфіку механізму протиправної діяльності, визначаючи сукупність дій правопорушника на всіх стадіях її реалізації. Ці дії перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з процесом слідоутворення, у результаті чого формуються матеріальні та ідеальні сліди, які в подальшому набувають значення криміналістично релевантних джерел доказової інформації.

Також слід погодитися з О.В. Іванцовою, яка наголошує на тому, що інформація про предмет кримінального правопорушення дає змогу скласти певне уявлення про особу правопорушника, його відношення до протиправної діяльності та відстежити протиправні зв'язки у групі, вказує на можливе коло свідків, які володіють чи можуть володіти необхідною інформацією для кримінального провадження [6, с. 71].

Поділяючи та підтримуючи висловлені у науковій літературі підходи щодо криміналістичного значення предмета кримінального посягання, вважаємо за доцільне наголосити, що він посідає принципово важливе місце у структурі криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень відповідної категорії, перебуваючи у тісному взаємозв'язку з іншими її елементами та зумовлюючи їх зміст і прояв.

Варто відзначити, що кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, мають виражений предметний характер, що об'єктивно зумовлює підвищене криміналістичне значення дослідження предмета посягання як самостійного структурного елемента. З'ясування його специфіки дозволяє встановити криміналістично значущі ознаки особи правопорушника, зокрема обсяг його фактичних можливостей щодо розпорядження відповідними матеріальними цінностями, рівень професійної підготовки, морально-етичні та мотиваційно-психологічні характеристики, а також наявність співучасників і характер міжособистісних зв'язків [2, с. 37-38].

Особливого значення у криміналістичній та кримінально-правовій характеристиці аналізованого правопорушення набуває саме предмет посягання, оскільки він виступає матеріалізованим носієм суспільних відносин, яким завдається шкода внаслідок протиправної поведінки. У сфері обігу гуманітарної допомоги предмет посягання має не лише майнову, а й виразну соціальну складову, що зумовлює підвищений рівень суспільної небезпеки відповідних діянь.

У цьому аспекті гуманітарна допомога, благодійні пожертви чи інша безоплатна допомога як предмет посягання характеризуються спеціальним правовим режимом, цільовим призначенням та особливими умовами обігу. Їх функціональне призначення полягає у задоволенні нагальних потреб соціально вразливих категорій населення або осіб, які постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій, збройних конфліктів чи інших кризових явищ. Відтак незаконне втручання в обіг таких матеріальних благ посягає не лише на відносини власності, а й на публічні інтереси, пов'язані з реалізацією принципів соціальної справедливості та гуманізму.

Разом із тим, у правозастосовній практиці нерідко виникають труднощі щодо відмежування гуманітарної допомоги як предмета посягання від іншого майна, що перебуває у цивільному обігу. У цьому контексті криміналістичне значення предмета посягання полягає у можливості встановлення його походження, цільового призначення, правового режиму та фактичного використання.

На наш погляд, склад аналізованого кримінального правопорушення за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками є максимально наближеним до низки корисливих посягань на майнові відносини.

Водночас Н. Р. Носевич обґрунтовує необхідність запровадження спеціальної норми з метою недопущення уникнення відповідальності у сфері благодійництва [8, с. 263], має важливе значення саме для криміналістики. Вона акцентує увагу на особливостях соціального середовища, у якому вчиняються такі правопорушення, та на специфіці предмета посягання, що зумовлює формування самостійної криміналістичної характеристики і потребує розроблення окремих методичних рекомендацій щодо їх виявлення та розслідування.

Дійсно, науковці у даному питанні не можуть дійти до чіткої відповіді, адже ця норма має подвійну сутність. На відміну від загальних складів корисливих кримінальних правопорушень проти власності, у даному випадку предметом виступають товари (предмети) гуманітарної допомоги, благодійні пожертви та безоплатна допомога, що мають особливий правовий режим, цільове призначення та соціальну спрямованість. Саме ця специфіка предмета обумовлює відмінність механізму протиправної діяльності та формує окрему криміналістично значущу модель посягання.

У криміналістичному аспекті предмет посягання у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із незаконним використанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, має комплексний характер, поєднуючи матеріальну та соціальну складові. Його значення зумовлюється необхідністю встановлення не лише кількісних і вартісних показників, а й походження відповідного майна, умов його набуття, правового режиму, цільового призначення та фактичного використання. Такий підхід забезпечує можливість коректного відмежування гуманітарної допомоги й благодійних пожертв від інших об'єктів майнових праввідносин та сприяє правильній кваліфікації протиправних діянь.

Водночас наявні у правозастосовній практиці труднощі ідентифікації та відмежування зазначених видів безоплатної допомоги свідчать про недостатню визначеність окремих законодавчих формулювань і складність фактичних процесів переміщення, зберігання та розподілу таких матеріальних благ. У цьому контексті узагальнення наукових позицій і законодавчих критеріїв дозволяє розглядати гуманітарну допомогу та благодійні пожертви як особливий предмет посягання, посягання на який завдає шкоди не лише майновим інтересам, а й суспільним відносинам у сфері благодійної діяльності, соціального захисту населення та забезпечення публічних інтересів держави.

Водночас варто підкреслити, що саме встановлення правової природи відповідного майна має вирішальне значення для правильної кримінально-правової оцінки діяння, передбаченого ст. 201-2 КК України. Судова практика демонструє, що кваліфікація таких правопорушень безпосередньо залежить від доведення належності майна або блага до гуманітарної допомоги чи благодійних пожертв, що обумовлює необхідність ретельного аналізу документального оформлення, обставин ввезення, зберігання та використання відповідних матеріальних цінностей. У цьому зв'язку предмет кримінального виступає системоутворюючим елементом складу правопорушення, оскільки саме через його характеристики здійснюється відмежування аналізованого діяння від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Показовою у цьому контексті є практика Таращанського районного суду Київської області, який у вирокі від 01.11.2023 року у справі № 379/1409/23 встановив, що особа, діючи умисно, під час воєнного стану, шляхом організації укладання тристоронніх фіктивних договорів з метою отримання прибутку, використав благодійні пожертви громадської організації на загальну суму

1791000 грн. Зокрема, ключовою обставиною цієї справи для кваліфікації вказаного діяння стало те, що відповідне майно ввезено по декларації про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою [9;10].

Разом з тим, О.В. Швидка наголошує на тому, якщо абстрагуватися від специфічного предмету кримінального правопорушення за ст. 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги» і надати йому лише ознаки чужого майна, яке ввірене або доручене особі, що вчинила протиправні діяння щодо такого майна, які полягали фактично у його відчуженні, ми матимемо справу ні з чим іншим, як з різновидом кримінально протиправної поведінки, передбаченої у ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» [11, с. 216].

Відповідно задуму законодавця, саме специфічне майно фактично перетворює кримінальне правопорушення проти власності у кримінальне правопорушення у сфері господарської діяльності, визначеного у примітці до ст. 201-2 КК України [9, с. 58].

Отже, з аналізу чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про гуманітарну допомогу» та Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», а також узагальненням позицій вітчизняних науковців, впливає, що предмет кримінального правопорушення за ст. 201-2 КК України має специфічний комплексний характер, поєднуючи як матеріальну, так і соціально-гуманітарну складові. Саме ці характеристики визначають особливості його кваліфікації та відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень проти власності та службової діяльності.

Таким чином, у криміналістичному вимірі зазначені ознаки визначають специфіку механізму протиправної діяльності, характер типових слідів, систему доказових джерел та напрями висунування і перевірки слідчих версій. Саме вони формують самостійну криміналістичну модель посягання, що відрізняє досліджувану категорію правопорушень від інших корисливих діянь проти власності. Однак слід підкреслити, що ще однією принциповою та обов'язковою ознакою предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, є розмір предмета посягання. Такі ознаки, як значний, великий та особливо великий розміри предмета кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201-2 КК України, можуть утворюватись і як результат підсумовування відповідних показників – за умови встановлення у вчиненому ознак продовжуваного кримінального правопорушення (ч.2 ст. 32 КК України) [7, с. 104].

Важливим також є причинно-наслідковий зв'язок – дана сума прибутку має бути саме від незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв [12, с. 216-217]. Це положення має суттєве значення з точки зору кримінально-правової кваліфікації, оскільки без доведення прямого зв'язку між діями обвинуваченого та фактичним надходженням прибутку неможливо встановити наявності складу кримінального правопорушення. Причинно-наслідковий зв'язок забезпечує вимірювану і юридично обґрунтовану основу для визначення шкоди чи незаконного збагачення, дозволяє відмежувати протиправні дії від формально схожих, але законних операцій з гуманітарною допомогою чи благодійними пожертвами, і є ключовим критерієм для правильного застосування кваліфікуючих і особливо кваліфікуючих норм статті. Така ознака підкреслює, що предмет кримінального правопорушення має не лише матеріально-кількісні характеристики, але й фактичну причинно-наслідкову природу, що визначає суспільну небезпечність діяння та його соціальні наслідки.

У межах нашого дослідження доцільним є більш детальний аналіз тих об'єктів, які у правозастосовній практиці найчастіше виступають предметом незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Зосередження уваги саме на типових матеріальних носіях гуманітарної та благодійної допомоги дозволяє виявити сталі закономірності протиправної поведінки, окреслити характерні способи реалізації протиправного умислу та визначити криміналістично значущі ознаки предмета посягання. Такий підхід забезпечує не лише узагальнення емпіричного матеріалу, а й створює наукове підґрунтя для формування ефективних рекомендацій щодо кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201-2 КК України.

Таким чином, у сучасній судовій практиці найбільш поширеним предметом незаконного використання гуманітарної допомоги є транспортні засоби, ввезені на митну територію України під виглядом допомоги для потреб Збройних Сил України та надалі реалізовані цивільним особам.

Зокрема, у вироку Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 05.12.2025 (справа № 357/6609/25) встановлено організацію схеми ввезення автомобілів через митні пункти пропуску як гуманітарної допомоги з використанням реквізитів благодійних організацій та їх подальший продаж за грошову винагороду. Предметом правопорушення стали автомобілі іноземної реєстрації, загальна ринкова вартість яких перевищила 1,1 млн грн, що утворило особливо великий розмір. Суд кваліфікував дії за ч. 3 ст. 201-2 КК України та застосував спеціальну конфіскацію [13].

Окрім транспортних засобів, предметом правопорушення часто виступають грошові кошти, зібрані як благодійні пожертви через цифрові платформи. Так, вироком Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16.08.2024 (справа № 180/647/24) встановлено незаконне використання понад 600 тис. грн, зібраних під виглядом допомоги Збройним Силам України. Кошти акумулювалися на особистих рахунках та використовувалися не за цільовим призначенням, що було кваліфіковано за ч. 3 ст. 201-2 КК України [14].

У судовій практиці також зустрічаються випадки незаконного продажу військової амуніції, технічного спорядження та медичних виробів, отриманих як гуманітарна допомога. Наприклад, вироком Київського районного суду м. Одеси від 23.12.2022 (справа № 947/18460/22) встановлено продаж гуманітарних товарів військового призначення на суму понад 600 тис. грн, що супроводжувався вчиненням інших кримінальних правопорушень [15].

Крім того, предметом незаконного використання нерідко стають продукти харчування та товари першої необхідності. У вироку Новгород-Сіверського районного суду Чернігівської області від 08.08.2022 (справа № 735/423/22) встановлено замах на продаж продуктів харчування, дитячого харчування та засобів гігієни, переданих як гуманітарна допомога для соціально вразливих осіб [16].

Отже, проведений аналіз судової практики дозволив визначити найбільш поширені предмети незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги (у відсотковому співвідношенні від загальної кількості проаналізованих вироків): транспортні засоби – 40,9 %, грошові кошти (благодійні пожертви, безоплатна допомога) – 25,8 %, військова амуніція, тактичне спорядження та технічні засоби – 14,6 %, медичні вироби та лікарські засоби – 9,4 %, товари першої необхідності та продукти харчування – 6,7 %, інші об'єкти – 2,6 %.

Висновки. Предмет протиправного посягання виступає ключовим елементом криміналістичної характеристики правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, переважно це: транспортні засоби, грошові кошти (благодійні пожертви, безоплатна допомога), військова амуніція, тактичне спорядження та технічні засоби, медичні вироби та лікарські засоби, товари першої необхідності та продукти харчування тощо. Його систематичний аналіз дозволяє розробити більш ефективні методи попередження та розслідування таких кримінальних правопорушень, встановити їх матеріально-речові ознаки, визначити способи захисту об'єктів та мінімізувати ризики повторних правопорушень у сфері гуманітарної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панов М.М. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків: монографія. Харків: Право, 2009. 183 с. ISBN 978-966-458-103-2. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFII_2010/Panov_2009.pdf (дата звернення: 16.03.2026).
2. Шевців В.М. Методика розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги: монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 292 с. ISBN 978-617-552-395-7 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/17910> (дата звернення: 16.03.2026).
3. Одерій О.В. Предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довілля: окремі питання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1. Т. 26 (65). С. 255–259. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2013/1_2013/41.pdf (дата звернення: 16.03.2026).
4. Шевчук В.М. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики контрабанди наркотичних засобів. *Митна справа* № 5 (47) 2006. С. 89-96. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/17668> (дата звернення: 16.03.2026).

5. Волобуєв А.Ф. Проблеми методики розслідування розкрадань майна в сфері підприємництва: монографія. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 336 с. ISBN 966-610-045-2.
6. Іванцова О.В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування злочинів у галузі цукрового виробництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2018. 251 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/13580> (дата звернення: 16.03.2026).
7. Дудоров О.О., Мовчан Р.О. Кримінально-правова заборона щодо незаконного використання гуманітарної допомоги: сумнівна законодавча новела. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. Т. 2, № 98. С. 99–115. DOI:10.33766/2524-0323.98.99-115.
8. Носевич Н.Р. Відповідальність за незаконне використання благодійної допомоги з метою отримання прибутку з використанням умов воєнного стану. забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. науково-практ. конф., м. Кропивницький, 1 лип. 2022 р. Кропивницький, 2022. С. 262–264. URL: https://dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/08/materialy_konferenciyi_donduvs_01_07_2022.pdf#page=263 (дата звернення: 16.03.2026).
9. Лісовська О.В. Відмінності складу злочину, передбаченого ст. 201-2 кримінального кодексу України від суміжних складів злочину. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 80: частина 2. С. 56-61. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.8>.
10. Вирок Таращанського районного суду Київської області від 01.11.2023 у справі № 379/1409/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114670124> (дата звернення: 16.03.2026).
11. Швидка О.В. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 КК України. *Нове українське право*. 2023. № 3. С. 213–219. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.3.30>.
12. Мусиченко О.М. Кримінальна відповідальність за незаконне використання гуманітарної допомоги. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) за загальною редакцією С.В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 215–219. URL: <https://hdl.handle.net/11300/26616> (дата звернення: 16.03.2026).
13. Вирок Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 05.12.2025 у справі № 357/6609/25. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132360640> (дата звернення: 16.03.2026).
14. Вирок Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 16.08.2024 у справі № 180/647/24. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121174852> (дата звернення: 16.03.2026).
15. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 23.12.2022 у справі № 947/18460/22. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108028403> (дата звернення: 16.03.2026).
16. Вирок Коропського районного суду Чернігівської області від 08.08.2022 у справі № 735/423/22р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107216259> (дата звернення: 27.01.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026

© Лукомська А.А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0